

Från Lars Wohlin, Bengt-Christer Ysander och Carl Johan Åberg

Sverige på litet längre sikt

Debatt mellan

Lars Wohlin, ekon dr
chef för Industriens Utredningsinstitut

Carl Johan Åberg, fil dr,
planeringschef i finansdepartementet

Ordförande: *Bengt-Christer Ysander*,
docent, Stockholms universitet

Bengt-Christer Ysander:

Långtidsutredningar behöver knappast någon allmän presentation för en svensk publik. I dag har det gått 28 år sedan starten, och man är inne på sitt sjunde varv. Trots att metodiken naturligtvis har utvecklats och trots att sofistikeringsgraden i den siffermässiga analysen har gått snabbt framåt, har en stor del av det grundläggande syftet och den grundläggande problematiken bibehållits. Syftet med långtidsutredningarna är fortfarande att ge ett längre perspektiv åt den dagsaktuella politiken eller – närmare bestämt – att försöka fastställa vilka bindningar och restriktioner på dagspolitiken som följer av önskemål och åtaganden av mer långsiktig art, gällande t ex full sysselsättning och balans i utrikeshandeln.

Kravet på balans i utrikestransaktionerna har spelat en mycket viktig roll allt sedan de första långtidsutredningarna. Även när det gäller rekommendationerna om sättet att lösa det problemet har olika långtidsutredare varit förvånansvärt eniga - man har varit enig om att det är bättre att bygga bort en balansbrist genom satsningar på inhemsk industri och på exportökningar än att försöka göra det genom en ödesdiger deflation med åtföljande arbetslöshetsrisker. Det är detta tema som med särskild styrka dominerar årets långtidsutredning.

Bakgrunden är de ganska stora underskott som vi fick genom oljeprisstegringarna och senare genom de vikande exportkonjunkturen.

Långtidsutredningen har satt som mål att man skulle bygga bort den här balansbristen till 1980. Beräkningarna visar att det kräver att man ägnar en inte obetydlig del av tillväxten under de närmaste åren åt en sådan förstärkning av bytesbalansen, dvs man går in för en ganska kraftig satsning på produktionen inom exportindustrin. Eftersom den totala tillväxten kommer att vara ganska begränsad, innebär det i sin tur att man tvingas till en betydande återhållsamhet i fråga om inhemsk förbrukning, bl a i form av en ganska restriktiv finanspolitik; man måste bl a väsentligt dra ned det finansiella underskottet i statens hushållning.

Det tillspetsar naturligtvis avvägningsproblemen - avvägningen av vilken inhemsk förbrukning som skall gynnas och inte minst avvägningen mellan privat och offentlig konsumtion. Långtidsutredningens diskussioner och den efterföljande debatten har också i hög grad kommit att fokuseras kring den avvägningen: Hur skall man inom detta knappa utrymme prioritera mellan offentlig och privat konsumtion? Det har skett i den formen att man ställt upp två huvudalternativ. Det ena innebär en prioritering av den privata konsumtionen, som tillåts växa i ungefär samma takt som under senare år. Detta medför i sin tur att man tvingas hårt banta den

offentliga sektorns expansion, något som delvis kan gå ut över redan existerande utgiftsprogram. Det andra alternativet innebär att man gynnar den offentliga konsumtionen och i stället tvingas dra ned den privata konsumtionsökningen till ett minimum.

Den som ansvarat för detta arbete är Carl Johan Åberg. Han har inte bara varit administrativt ansvarig, utan han har också varit personligen ansvarig för framtagningen av den grundläggande ekonometriska modell som gör att årets långtidsutredning även med internationell måttstock får anses vara ett ganska sofistikerat prognosinstrument.

Den andra debattören, Lars Wohlin, representerar Industriens Utredningsinstitut, IUI, där man nu höjt sin ambitionsgrad. Under många år tidigare har man varit underleverantör till långtidsutredningarna genom att leverera de industribedömningar som utgjort underlag för långtidsutredningarnas prognoser. I år har man övergått från att vara underleverantör till att bli "konkurrent". Det är från det arbetet som jag antar att Lars Wohlin kan hämta synpunkter, initerade frågor och eventuellt alternativa svar på en del av långtidsutredningarnas problem.

Innan vi släpper loss diskussionen kan det vara lämpligt att jag först ger ordet till debattörerna för att ge dem tillfälle att komplettera och korrigera den här framställningen och själva säga hur de uppfattar det primära syftet med långtidsutredningarna.

Carl Johan Åberg:

Denna utredningsverksamhet är en form för central ekonomisk planering som är anpassad till den ekonomiska och politiska struktur som vi har i vårt land. Långtidsutredningen representerar nämligen endast det första steget i en planeringsprocess som sedermera följs av flera andra steg. Härigenom skiljer sig denna form för central ekonomisk planering markant från de former av ekonomisk planering som man i första hand kan se exempel på i Öststaterna men

som man tidigare också kunnat se exempel på i Frankrike, där planen varit ett centralt styrande instrument. Långtidsutredningarna i Sverige har till skillnad från dessa centrala planer mera karaktären av ett underlag för beslut. De bör alltså inte likställas med en central plan.

Det andra steg som följer efter utredningen utgörs av den öppna diskussion som man efter publiceringen av långtidsutredningarna får om dessa. Det blir alltid en omfattande remissbehandling. Remissbehandlingen av 1975 års långtidsutredning är just avslutad, och inom finansdepartementet är vi nu i färd med att läsa igenom de oftast mycket ambitiösa remissvaren.

Det tredje steget i processen är att regeringen för riksdagen ger till känna sin mening i dessa frågor, varefter riksdagen tar slutlig ställning till de problem som utredningen aktualiserat.

Denna process skiljer sig alltså mycket från vad man kan se exempel på i andra länder. Den har ett betydande inslag av öppenhet och av demokrati. Det anser jag vara någonting som man bör slå vakt om.

Denna flerstegsprocess ställer bestämda krav på uppläggningsen av långtidsutredningarna. Långtidsutredningarna skall alltså inte utgöra planer för den kommande verksamhetsperioden utan vara ett underlag för debatten. Det har vi särskilt velat betona i 1975 års långtidsutredning genom att renodla fyra olika alternativ, som vi ställt ut till offentlig debatt. De fyra olika alternativen är mera en teknisk konstruktion för att illustrera valet mellan tre olika former för framtida standardtillväxt. Att det blir fyra alternativ av tre avvägningsproblem skall jag här inte gå in på, utan jag vill mera fokusera er uppmärksamhet på de tre grundläggande avvägningsfrågorna:

Hur snabbt skall vi i framtiden gå fram med vår privata standardstegring?

Hur snabbt skall vi gå fram med vår offentliga sektors tillväxt?

Hur skall vi se på frågan om arbetstiden?

Arbetstiden är också intressant i sammanhanget, eftersom en arbetstidsförkortning kan sägas vara ett sätt att ta ut en framtida standardstegring, som har en avgörande inverkan på våra produktionsmöjligheter. Det är valet mellan dessa tre olika alternativ som vi nu har ställt ut till allmän debatt. Den debatten har faktiskt hållit på, sedan vi publicerade vår utredning i början av december, och pågår ännu med oförminskad styrka.

Jag ser som den centrala uppgiften för långtidsutredningarna att ställa till förfogande beslutsunderlag som gör det möjligt att i sammanhållen form diskutera centrala avvägningsfrågor inom den ekonomiska politiken. Därigenom har jag också sagt att den centrala uppgiften för långtidsutredningen i första hand kanske inte är att presentera prognoser för framtiden – tidigare långtidsutredningar såg det som en mera central uppgift. Men eftersom vi som en grundläggande hypotes måste ha den uppfattningen att vi genom vår ekonomiska politik och våra demokratiska institutioner utövar ett avgörande inflytande på resursfördelningen i vårt land, vore det förmått av långtidsutredarna att göra prognoser om hur de folkvalda institutionerna i olika avseenden skall fatta beslut om framtiden. Det är därför vi velat betona långtidsutredningarnas roll som beslutsunderlag i en demokratisk planeringsprocess.

Bengt-Christer Ysander:

Hur uppfattar Lars Wohlin sitt arbete?

Lars Wohlin:

Debatten i Sverige kretsar i hög grad kring konjunkturpolitiken och stabiliseringspolitiken. I den debatten anser vi att frågorna om fördelningen av de långsiktiga resurserna och om hur vi skall få resurserna att växa i någon mån kommer bort. Det är egentligen många långsiktiga frågor av olika karaktär t ex beträffande fördelningen mellan offentlig och privat

konsumtion som i stabiliseringspolitiken behandlas kortsiktigt utan en långsiktig föreställning om vart vi är på väg. Därför tycker vi att långtidsutredningen är ett utomordentligt viktigt dokument. Att vi själva håller på med detta område hoppas vi – kanske lite naivt – skall bidra till att ytterligare stärka diskussionen kring de långsiktiga utvecklingslinjerna, i någon mån på bekostnad av den dominerande konjunkturpolitiska diskussionen.

När vi gått in på detta område bottenar det, som Bengt-Christer Ysander sade, i att vi vill hålla på med bedömningar av den industriella utvecklingen i landet. Att göra fristående bedömningar av industrins och industribranschens utveckling utan att ha specificerat vilken utvecklingsväg man tänker sig för hela ekonomin är mycket svårt. Vår erfarenhet av tidigare arbete på detta område säger oss att man, för att det skall bli vettiga industribedömningar, måste integrera dessa med hela arbetet i långtidsutredningen. De bedömningar vi gör beträffande förutsättningarna i enskilda branscher måste också återverka på den totala bedömningen. Det måste vara ett samspel under utredningsarbetets gång. Det är därför IUI har vidgat ambitionerna och även tagit upp en diskussion om olika utvecklingsvägar för svensk ekonomi.

Metodutvecklingen i samband härmed har varit ett mycket stimulerande forskningsarbete. Även om det har gjorts mycket inom den statliga långtidsutredningen, finns det utrymme för fortsatta förbättringar av metoderna. Vi har byggt upp en ekonometrisk modell. Det hade inte varit möjligt om vi inte kunnat bygga vidare på Carl Johan Åbergs pionjärarbete. Utan detta hade det inte funnits någon statistik som vi kunnat använda. Men vi hoppas att vi har lyckats gå ett steg vidare, så att vi när vi dokumenterar metoddiskussionen kan visa på ytterligare förbättringar på några punkter.

Ett fjärde skäl till att vi går in på detta område är att vi vill göra fristående bedömningar, inte därför att vi inte har stor respekt för den sakkunskap och den

skicklighet som finns inom långtidsutredningen, utan därför att vi själva är medvetna om hur oerhört många små delbedömningar som en långtidsutredning bygger på. Vi vet att de bedömningar som görs – det gäller både våra egna utredningar och den statliga långtidsutredningen – är gissningar, låt vara kvalificerade gissningar. Det är viktigt att man påvisar osäkerheten i dessa bedömningar och kanske gör alternativa bedömningar. Man bör alltså erkänna att man många gånger står på mycket osäker grund, och man bör för de politiker och andra som skall använda utredningarna genom känslighetsanalyser påvisa denna osäkerhet.

Det finns också en rad olika samband i ekonomin om vilka man kan ha litet olika uppfattningar. Genom olika typer av ekonomisk analys kan man komma fram till att så här ser sambanden inte riktigt ut utan det finns även andra samband av litet annan karaktär, o s v.

Vi har lagt upp vår långtidsutredning kring två huvudalternativ. Därvidlag skiljer den sig inte så mycket från det sätt på vilket Carl Johan Åberg lagt upp den statliga långtidsutredningen. Det ena alternativet är ett vad vi kallar offentligt expansivt alternativ enligt vilken den offentliga sektorn expanderar med 3 % om året och den privata konsumtionen med 2 % om året i volymtillväxt. När jag nämner dessa siffror måste jag skjuta in att vi utgår från 1974, eftersom det för oss var det sista kända statistiska året. Den statliga långtidsutredningen utgår däremot från 1975. 1974 var ett år med ett ganska gott utnyttjande av resurserna i ekonomin, medan det 1975 var sämre ställt med det. Därför har finansdepartementet tvingats försöka skapa ett slags normalårsjusterat 1975 som inte finns i verkligheten. Så måste man göra i medellånga prognoser, och att jag säger detta innebär alltså inte någon kritik. Vi har emellertid valt att inte göra en sådan justering utan har i stället utgått från 1974. Därför är siffrorna inte direkt jämförbara.

Vårt andra alternativ innebär 3,4 % privat konsumtionsökning och 1,5 % offentlig konsumtionsökning. Enligt våra bedömningar har vi med dessa båda alternativ gafflat in det sannolika utfallet. Vi har fått fokuspunkter som tillåter en diskussion av avvägningsfrågor. Det är kraftigt åtskilda alternativ som ger en relief åt den avvägningsdiskussion vi för. Vi tror inte på dessa alternativ som *sannolika* utvecklingsvägar, utan bara som *möjliga*. Beroende på var man befinner sig politiskt väljer man den ena eller andra linjen.

Dessa alternativ uppfattar vi som i princip realiserbara med olika uppsättningar av ekonomisk politik. Vår strävan har varit att kunna specificera vilken ekonomisk politik man bör föra för att kunna genomföra de två alternativen. När det gäller de yttre förutsättningarna – den internationella utvecklingen och annat som staten inte kan göra mycket åt – har våra bedömningar mer karaktären av prognoser. Skulle de yttre förutsättningarna bli helt andra än vi förutsatt, är detta givetvis inte några möjliga utvecklingsvägar. I övrigt delar jag Carl Johan Åbergs uppfattning att långtidsutredningar är ett underlag för de politiska organisationerna och olika grupper i samhället när det gäller för dessa att utforma konsistenta utvecklingsvägar för sin politik. Det finns tyvärr alltför mycket av önskedrömmar och inkonsistenser i de olika politiska partiernas program. Det gäller alla partier. Det är vår ambition att en långtidsbedömning skulle underlätta för partierna att utforma program som har viss ekonomisk konsistens.

De olika alternativen i IUIs långtidsbedömning ger helt olika industriell tillväxt. I det privat-konsumtions-expansiva alternativet stiger produktionen med 5,4 % per år, medan den i det offentligt-expansiva alternativet stiger med 4,1 %. Eftersom vi – på samma sätt som långtidsutredningen – har utgått från att balans skall uppnås 1980, så måste enligt våra beräkningar ca 2 procentenheter av den industriella tillväxttakten avsättas för att minska underskottet i bytesbalansen. Skillnaden när det gäller

tillväxttakt enligt de båda alternativen beror på att den privata konsumtionen använder mycket mera av industriprodukter än den offentliga konsumtionen.

Detta är i korta drag den diskussion vi för. Sedan går vi bakom detta och frågar oss vilka branscher det är som kommer att expandera och vilka branscher det är som skall klara av det exportökningskrav som finns i modellen, o s v. Vi för vidare en lång rad avvägningsdiskussioner. När jag tillfrågas – och det sker ofta – om vilka siffror vi kommer fram till, svarar jag att det kanske inte är det att vi eventuellt kommer med andra siffror som är så intressant. Som vi ser det är det intressanta att vi kan komplettera den statliga långtidsutredningen med känslighetsanalyser och med avvägningsdiskussioner som kanske inte finns inom långtidsutredningen och eventuellt också med något annorlunda profilerade utvecklingsalternativ. Det blir därmed ett rikare underlag för den politiska diskussionen. Vi kommer väl också här i debatten att ta upp de olika avvägningsproblemen.

Bengt-Christer Ysander:

För att göra det lättare för oss andra att nu följa med i den debatt som vi skall släppa loss kan det vara lämpligt att vi samlar debatten kring ett antal grundläggande frågeställningar.

En första fråga som det är naturligt att lägga i botten är frågan om hur mycket våra resurser kommer att växa och hur mycket de *bör* växa. Innan man kommer fram till en diskussion om avvägningen i resursanvändningen, måste man ha ett rimligt grepp om hur stora resurser vi har att leka med under den närmaste femårsperioden

Resurstillväxten bestäms dels av hur mycket arbetskraft som finns tillgänglig, dels av hur mycket arbetskraftens produktivitet växer, något som i sin tur naturligtvis hänger ihop med hur mycket man investerar. Långtidsutredningen har antagit en gan-

ska ambitiös typ av arbetskraftsmobilisering och sysselsättningsplanering. Den innebär bl a att man driver mobiliseringen av kvinnoarbetskraften ytterligare ganska långt. Därigenom lyckas man stävja nedgången i den svenska arbetskraften i timmar räknat och höja sysselsättningen ganska väsentligt i personer räknat. Om jag inte minns fel räknar man med att den totala sysselsättningen fram till 1980 kommer att stiga med 100 000 mer än vad Länsplan 74 räknade med.

Man kan här naturligtvis fråga om det över huvud taget är möjligt att genomföra den mobiliseringen och hur snabbt det är lönsamt och rimligt att driva den.

Produktivitetens utvecklingen är som känt oerhört svårbedömbart. Underlaget för en siffermässig precisering är mycket bristfälligt. Likaså är det mycket svårt att få några klara samband mellan investering och produktivitetstillväxt. Allmänt kan man väl säga att långtidsutredningen tycks ha varit relativt optimistisk i sin bedömning. Det finns naturligtvis en rad frågor man kan ställa i det sammanhanget. Man kan fråga sig hur mycket man rimligtvis skall satsa på en ökning av produktivitetstillväxten, varför man skall acceptera att investeringskvoten fortsätter att sjunka. Man kan också fråga sig vilka implicita förutsättningar i fråga om finansiella villkor, lönsamhet, självfinansiering etc som finns inbyggda i antagandena om den här produktivitetens utvecklingen.

Allt detta är frågor som i hög grad rör sig inom IUIs kompetens-, erfarenhets- och intressesfär. Jag antar därför att Lars Wohlin har ett antal synpunkter och frågor som är relevanta i detta avseende.

Lars Wohlin:

Jag vill då först diskutera orsaken till den knappa resurstillväxten enligt långtidsutredningen. Som jag tolkat långtidsutredningen beror den knappa tillväxten på att produktiviteten i den övriga privata sektorn – alltså inte i industrin – växer ganska lång-

samt jämfört med den historiska perioden. Industriproduktiviteten är kanske något lägre än tidigare, men endast obetydligt. Man kan naturligtvis fråga sig om detta är en sannolik utveckling. Som Bengt-Christer Ysander sade är det svårt att bedöma produktivitetens utvecklingen, men som vi har tolkat den knappa tillväxten beror den på en mycket långsamt produktivitetens utveckling i den stora övriga privata sektorn.

Carl Johan Åberg nämnde att det finns tre stora avvägningsfrågor: den offentliga konsumtionen, den privata konsumtionen och arbetstidsförkortningen. En fundamental synpunkt som jag har på långtidsutredningen är att man för litet diskuterat de avvägningsfrågor som ligger bakom frågan om vilken produktivitetstillväxt vi skall ha i ekonomin.

Produktiviteten är inte någonting som bara kommer utifrån, utan det är någonting som kräver ansträngningar. Produktivitet kan åstadkommas t ex genom att företagen blir mer innovativa och skickligare och lanserar nya produkter som kan säljas till högre priser. Produktivitet åstadkoms också genom att man snabbt lägger ned olönsamma verksamhetsställen och ersätter gamla anläggningar. Den fundamentala frågan är här: Vilket ekonomiskt system skall man ha för att gynna en snabb produktivitetens utveckling inte bara inom industrin utan också inom andra sektorer? Om man t ex inför månadslön och produktiviteten därigenom skulle minska, gör man kanske en välfärdsvinst genom att stressen minskas. Det ekonomiska systemet kan ändra sig även på andra sätt, t ex genom ett ökat medinflytande för de anställda och genom kommunal representation i bolagsstyrelserna. Men långtidsutredningen för ingen diskussion huruvida detta snabbare kommer att öka produktiviteten eller om det kommer att sänka produktiviteten och om vi i så fall bör ta denna sänkning av produktiviteten därför att värdet av dessa förändringar uppväger kostnaden för produktivitetens nedgång. Det blir då frågan om sättet att använda våra resurser, t ex för att skapa en ökad välfärd, ökad trivsel

och en bättre arbetsmiljö. Jag vill inte säga att man inte bör vidta dessa åtgärder, men jag vill att man skall ha en konkret diskussion om huruvida i ex den statliga industripolitiken är en mäktig hävstång för att öka produktiviteten eller om det förhåller sig på annat sätt. Detta är nämligen helt fundamentalt för den resurstillväxt, vars fördelning vi skall diskutera. Den nedgång i produktiviteten jämfört med 1960-talet som långtidsutredningen kommit fram till är lika stor som effekten av förkortningen av arbetstiden från 40 till 37,5 timmar. Jag anser alltså att långtidsutredningen genom att gå som katten kring het gröt undviker de känsliga politiska frågorna om vilket system och vilka åtgärder som ger en hög produktivitetstillväxt.

När det gäller sysselsättningen har vi i stort sett anslutit oss till den totala sysselsättningsökning som långtidsutredningen förutser. Vi tror emellertid inte att sysselsättningsökningen blir likadan ifall man ökar den offentliga konsumtionen mycket snabbt som om man ökar den privata konsumtionen mycket snabbt. Enligt det offentligtexpansiva alternativet ökar sysselsättningen med över 200 000. Enligt det andra alternativet blir det ungefär 100 000. En sådan skillnad tror vi också ger utslag när det gäller antalet kvinnor som kommer ut på arbetsmarknaden. Vi tror alltså att det kommer ut något fler kvinnor på arbetsmarknaden om man ökar sysselsättningen i den offentliga sektorn kraftigt. Å andra sidan tror jag att vi får högre nettoimmigration om vi expanderar industrin snabbt. Det är både en förutsättning och en effekt. Vi har enligt det privatkonsumtionsexpansiva alternativet förutsatt en nettoimmigration på 10 000 om året mot en nettoimmigration på 3 000 enligt det andra alternativet. Långtidsutredningen har i båda fallen förutsatt precis samma sysselsättning och precis samma nettoimmigration.

Carl Johan Åberg:

Jag skall börja med att redogöra för vad vi har sagt om produktiviteten fram till 1980.

I fråga om industrin är det riktigt att om man väger samman de olika branscher som den består av, så får man en optisk likhet i produktivitetsutvecklingen mellan 1970-talets första del och 1970-talets andra del, som är vår egentliga plan- och prognosperiod. Denna utveckling representerar emellertid i produktivitetshänseende ett ganska drastiskt fall i produktiviteten i jämförelse med 1960-talet. Eftersom jag själv var så engagerad i 1970 års långtidsutredning och därför delvis kan ta det som självkritik, anser jag mig kunna säga att detta var en av de punkter där 1970 års långtidsutredning gjorde en felaktig prognos. Man trodde nämligen då att 1960-talets snabba produktivitetsökning inom industrin i stort sett skulle komma att fortsätta in på 1970-talet. Det gjorde den alltså inte, utan vi har fått en markant dämpning av produktivitetsutvecklingen. Den mycket snabba produktivitetsökningen inom svensk industri under 1960-talet framstår vid en internationell jämförelse som något ganska unikt. Vi hade under den perioden en mycket snabb ökning av avkastningen per arbetstimme, vilket gav utrymme för en snabb reallöneutveckling och en snabb utbyggnad av den offentliga sektorn.

En viktig fråga för oss i 1975 års långtidsutredning var att ta ställning till om utvecklingen under åren fram till 1980 skulle komma att innebära en återgång till 1960-talets snabba produktivitetsökning eller om vi skulle komma att stanna kvar på den markant lägre produktivitetsökningstakten under 1970-talets första del. Vi stannade alltså för att förutsäga att vi kommer att stå kvar på den lägre produktivitetsökningstakten och kanske dessutom – om man ser på utvecklingen bransch för bransch – att ytterligare dämpa produktivitetsökningen. Vi tror – jag tillstår gärna att detta i viss utsträckning inte är fråga om vetenskap utan om tro – att den ökning vi hade under 1960-talet i väsentlig utsträckning sammanhänge med den snabba strukturomvandling och den snabba regionala omstrukturering som vi hade under den tiden. Vi upplevde under denna tid på olika sätt

– på det personliga planet och på det politiska planet – ett växande motstånd mot detta samhälle, inte minst på regional nivå. Vi har alltså inte trott att vi skulle kunna utveckla oss tillbaka till det snabbomstrukturerande samhälle som vi hade under 1960-talet. Därför har vi som grundläggande hypotes haft uppfattningen att vi får en dämpad produktivitet-utveckling inom industrin.

Vi har också ganska klart sagt ifrån att vi uppfattar detta som ett medvetet val som människorna gjort mellan en kvalitativ standardförbättring och en kvantitativ standardförbättring. En lägre produktivitet kan också framställas som ett sätt att ta ut en form av kvalitativ standardstegring, t ex bestående i att man får bo kvar i en invand bostadsmiljö eller i en social miljö där man vuxit upp. Den kvalitativa standardstegringen kan bestå i den trygghet som ligger i att man under en relativt stor del av sitt liv får stanna kvar på samma arbetsplats. Den kan också bestå i att man när man börjar komma upp i åren inte längre behöver tvingas till arbetsprestationer som kanske går utöver dem som man egentligen orkar med utan i stället kan förlita sig på den trygghet som ligger i månadslön.

De problem som en sådan här samhällsutveckling kan leda till är naturligtvis att man i vissa sammanhang inte är beredd att acceptera effekterna på den kvantitativa sidan av ekonomin. Är man inte beredd att acceptera att detta kostar någonting, kan vi naturligtvis försätta vår ekonomi i ett brydsamt läge, nämligen om man tror att det skall komma ut lika mycket ur detta ekonomiska system som ur ett tidigare. Det kan leda till risker för en inflatorisk ekonomi.

Lars Wohlin kom in på att vi dragit ned ganska kraftigt också på den privata tjänstesektorn. Vad vi där har gjort är att vi i första hand har normaliserat transportsektorn. Transportsektorn hade nämligen under 1970-talets första del en oerhört snabb produktivitet-utveckling, som i första hand var hänförlig till sjötransportsektorn. Det sammanhänge helt

enkelt med att vi under 1970-talets första del fick det stora genombrottet för supertankers. Det ledde till att rederinäringen fick en nästan exempellös produktivitetstegring. Med i stort sett samma besättningar på 30 à 35 kunde man frakta en oljelast på 350 000 ton i stället för som tidigare 50 000 à 75 000 ton. Men detta uppfattar vi som en engångslyftning, och det har lett till att vi dragit ned produktivitet-öknings-takten inom samfärdelsektorn.

Men det finns också sektorer där vi gjort precis tvärtom. En sådan sektor är varuhandeln. Vi tror att varuhandelns produktivitet-utveckling kommer att accelerera under 1970-talets senare del jämfört med 1970-talets första del, helt enkelt beroende på att varuhandeln, som vi ser det, håller på att växa i den måhända något för stora kostym som varuhandeln fick i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet. Det resulterar i att man får en större output för varje insatt arbetstimme och för insatt kapital.

Bengt-Christer Ysander:

Vi kanske inte kommer längre på den punkten än att konstatera att våra kunskaper är små i fråga om sambanden mellan produktivitetstillväxt på ena sidan och arbetsformer, rörlighet på arbetsmarknaden o s v på andra sidan samt att detsamma gäller våra kunskaper om sambandet mellan materiella investeringar och produktivitetstillväxt. Vi är därför i hög grad tvingade att gå på intuitiva bedömningar, som naturligtvis kan utfalla olika beroende på vilken erfarenhetsbakgrund man har.

Om vi går vidare från frågan om hur mycket resurserna kommer att växa till frågan vad vi skall ha resurserna till, blir den första dominerande delfrågan: Hur mycket av resurstillväxten bör vi satsa på att bygga bort vår brist på balans i utrikeshandeln? Bytesbalansmålet är ju helt avgörande för kalkylresultat och rekommendationer i långtidsutredningen. Några av de svåra frågor som man där kan ha anledning att ställa är: Hur stor är verkligen den struktu-

rella ojämvikt i bytesbalansen som kvarstår, om man så att säga försöker standardisera bort den effekt som den nuvarande konjunktursituationen medför? Hur pass beroende är i sin tur den strukturella ojämvikten av speciella faktorer av typ oljeprisutvecklingen?

En annan typ av frågor är: Vilket mål är det rimligt och möjligt att ställa? Klarar vi av den ytterligt restriktiva och återhållsamma politik som krävs om vi verkligen skall nå jämvikt år 1980? Eller är det målet över huvud taget för optimistiskt satt? Måste vi realistiskt räkna med att förskjuta målet till tiden efter 1980? Vad leder det i så fall till? I vilken mån är det substituerbart mot en kraftigare investeringstakt under de närmaste åren?

Lars Wohlin:

Under 1974 steg den svenska oljeräkningen med 8 mrd kr. Vi hade samtidigt ett underskott i bytesbalansen på 4 mrd. Om vi inte fått denna oljeprisstegring, hade vi alltså gott och väl varit i balans. Visserligen drog den krisen med sig starka prisstegringar även på andra varor, men min tro är att det var oljeprisstegringen som skapade ojämvikt i vår bytesbalans. Vi var på väg mot kraftiga överskott i bytesbalansen år 1972 och 1973 – vi var på väg att lyckas med det som långtidsutredningen 1970 hade förutsatt att vi skulle lyckas med. Men sedan kom denna chock och vände utvecklingen. Då blir en central fråga: Vad kommer att handa med oljepriserna fram till 1980?

Långtidsutredningen har förutsatt att oljepriserna kommer att ligga kvar på oförändrat relativpris i förhållande till den internationella inflationen, dvs att oljepriset, som var 11 dollar per fat 1974, vid en – som vi antagit – internationell inflation på 6 % om året, skulle stiga till nominellt 16:50 per fat 1980. Man kan då diskutera om en sådan oljeprisstegring är sannolik. Om man får en snabb internationell ekonomisk utveckling, blir det hög efterfrågan på

olja, och då tror vi att det kanske finns litet större förutsättningar för oljekartellen att fungera. Blir den ekonomiska utvecklingen svag, gynnas vi i stället av att det blir lättare att klara exporten. Men om vi får en svagare internationell utveckling än tidigare, något som man antar i långtidsutredningen, tror jag inte att vi får den oljeprisstegring som man förutsätter. Oljepriset kommer då kanske att ligga kvar vid nominellt 11 dollar per fat, och det betyder en real-sänkning av priset. Om oljepriserna skulle sjunka ned mot 7 dollar räknat i 1974 års priser – något som vi tror är en miniminivå – skulle över hälften av exportkravet falla bort. Jag vill därmed antyda att jag uppfattar bytesbalansproblemet som ett utomordentligt instabilt problem. Det hela beror egentligen på Saudiarabiens förmåga till sammanhållning med de övriga oljeexporterande länderna. Vi har velat plocka fram detta i ljuset och diskutera vad oljeprisstegringen kan betyda.

Vi har, som jag antydde, utgått från en 6-procentig internationell inflation, medan långtidsutredningarna räknar med en 3-procentig inflation. Ingen prognosmakare är bättre än den andre, men vi tror att utvecklingen går mot att länderna mer och mer anpassar sig till en högre inflationstakt. Jag tycker att vi har lyckats fantastiskt bra i Sverige att inte reagera mot en inflationstakt på 7 à 8 % om året, något som hade varit helt chockerande på 1960-talet. Jag tror att även amerikanerna håller på att lära sig. Vi förutsätter vidare att det svenska prisstabiliseringsmålet är att med full kraft importera den utländska inflationen men att därutöver inte skapa någon extra inhemsk inflation. Den inhemska prisnivån kan bli något högre på grund av att priserna inom den skyddade sektorn växer snabbare än de internationella priserna. Vi kommer därför fram till att BNP-prisnivån stiger mellan 7 och 8 %.

Detta har betydelse också för hur man skall se på kostnaderna för räntorna på den internationella upplåningen. Vi förutsätter att man kommer att låna till ca 9,5 % ränta. Finansdepartementet gör samma an-

tagande. Men på grund av vårt högre inflationsantagande får vi en mindre reell belastning av räntor. Detta slår igenom icke obetydligt i kalkylerna. Om vi får en 6-procentig internationell inflation och lånar till 9,5 % ränta, får vi en realränta på 3,5 %. Har man en 3-procentig internationell inflation och 9,5 % låneränta, blir realräntan 6,5 %. Det senare uppfattar vi inte som sannolikt

Aven vi har dock förutsatt att jämvikt i bytesbalansen skall nås 1980. Om vi skall uppnå balans år 1980 eller år 1981 kan vara en smaksak. Men vi anser det inte rimligt att sikta på en mycket långsiktig internationell upplåning. Vi tror inte att vi kan göra någon vinst på att låna internationellt till 3,5 % realränta. Avkastningen på investeringar i Sverige ligger knappast högre

Vi tror också att det är viktigt att man inriktar sig på att flytta över resurser till industrin, så att man uppnår bytesbalans. Det är en process som tar tid – man måste ha fem, sex år på sig. Men i en plan måste man naturligtvis lägga in en sådan målinriktad omflyttning av resurserna från den skyddade sektorn till den konkurrensutsatta sektorn.

Man frågar sig då vilka medel det finns för att åstadkomma detta. Man kan naturligtvis devalvera, men jag tycker att det är helt orimligt att i en långtidsplan lägga in att vi skall devalvera med t ex 3 % om året. Under tiden 1970–1975 har den svenska kronan stått helt oförändrad i förhållande till de internationella valutorna. Även om kursen tillfälligt kan gå upp och ned, anser jag att devalveringen i en långtidsplan inte är något instrument. En annan väg att nå balans är att vrida efterfrågan mot offentlig konsumtion. Det förekommer i debatten att man säger att vi bör satsa på den offentliga sektorn, eftersom den är importsnål. Därigenom skulle man tvinga ut industrin på export. Men då anser vi att man intar en felaktig ståndpunkt. Avgörande bör vara vilken fördelning av resurserna vi vill ha, och sedan får man satsa på de sektorerna i den utsträckning som krävs.

Men man skall inte av bytesbalansskäl långsiktigt välja en viss inriktning av konsumtionen i landet. Sådana typer av argument förekommer ofta i stabiliserings- och finansplaner. En sådan diskussion bör inte finnas i en långtidsbedömning. Därför anser jag att det endast återstår att man sänker den svenska kostnadsnivån så mycket som behövs för att nå det exportöverskott som krävs. Det är lätt att formulera denna mening, men det är svårt att genomföra det.

Bengt-Christer Ysander:

Om jag fattar Lars Wohlin rätt så ifrågasätter han de förutsättningar när det gäller omvärldens beteende som ligger i botten för långtidsutredningen. Denna har antagit att omvärlden kommer att prioritera en prisstabilisering och att man kommer att göra det framgångsrikt. Men samtidigt kommer expansionen att bli tillräckligt stark för att bli möjliggöra en fortsatt prisstegring av oljepriserna, åtminstone i takt med ökningen av övriga priser. Din fråga kan väl sägas vara: Hur pass godtyckligt är ett sådant antagande? Kan det inte lika gärna bli tvärtom? Och om mycket av kalkylerna i långtidsutredningen är upphängt på de här förutsättningarna, blir också rekommendationerna godtyckligt bundna till dessa speciella förutsättningar. Vad säger Carl Johan Åberg?

Carl Johan Åberg:

Lars Wohlin sade att om man utgår från vår förutsättning i fråga om oljeprisernas utveckling, skulle vi få ett oljepris på 16:50 dollar per fat år 1980. Men för att nu ingen här i publiken skall gå ut och köpa en massa olja och tro att han sedan kan få 16:50 när han säljer den 1980 och då skylla på långtidsutredningen för att han inte får detta, vill jag genast poängtera att Lars Wohlin måste ha räknat fel. Vår internationella prisstegring ligger i storleksordningen 3 à 4 %, och då blir det inga 16:50 år 1980, utan det blir ett väsentligt lägre belopp.

Jag håller med ordföranden om att möjligheterna att uppnå målet i fråga om bytesbalansen i inte oväsentlig utsträckning är beroende av prisutvecklingen i Sverige i förhållande till prisutvecklingen i omvärlden. Det är en viktig och central förutsättning. Jag värjer mig här kraftigt mot de tankar som Lars Wohlin gav uttryck för, nämligen att omvärlden håller på att anpassa sig till en högre inflationstakt. Jag tror inte alls att det är så. Jag tror att man i omvärlden med betydande kraft inriktar sig på att få ned inflationstakten.

Min chef på finansdepartementet, Gunnar Sträng, har letat reda på ett citat av Lenin som jag här inte exakt kan återge men som går ut på att inflationen är det gift, med vilket det kapitalistiska systemet kommer att förgöras. Det ligger någonting i det. Jag tror att det kapitalistiska systemet har mycket svårt att på längre sikt fortleva med en bestående inflation. Denna leder nämligen till sociala spänningar och sociala orättvisor, som får politiska efterverkningar som är svåra att hantera.

Jag har tillbringat de första dagarna i denna vecka i Paris i OECDs ekonomisk-politiska kommitté. Jag har därifrån en aldeles färsk bild av den stora beslutsamhet med vilken de stora industriländerna i västvärlden nu går in för att få ned inflationstakten. Man är t o m beredd att offra fullsysselsättningsmålet för att uppnå detta. Det försätter vårt land i en speciell situation, eftersom vi vill försöka förena full sysselsättning med stabil prisnivå. Det ställer naturligtvis mycket skärpta krav på den ekonomiska politik som vi skall föra. Men i Sverige har vi vägrat att acceptera arbetslöshet som ett medel för att komma åt inflationen. Vi tror fortfarande på att det går att skapa en i förhållande till utlandet rimlig stabilitet i prisnivån utan att behöva offra den fulla sysselsättningen.

Vår grundhypotes är sålunda att vi kommer att gå tillbaka till en lugnare prisutveckling i vår omvärld. Då fokuseras intresset på frågan om vår pris- och kostnadsutveckling i jämförelse med omvärldens.

I finansdebatten utfärdade statsministern en *inbjudan* till en ny stabiliseringspolitisk konferens, som redan har döpts till Haga III. Den ingår naturligtvis som ett led i den politik som skall försöka anpassa vår kostnads- och prisutveckling till de krav som omvärlden ställer på den. Det är väl för tidigt och dessutom kanske förmätet av mig att försöka sja någonting om vad som där kommer att hända. Jag tror mig i alla fall kunna säga så mycket att regeringen går in i dessa överläggningar med förhoppningen att kunna åstadkomma en dämpning av prisstegringen. Målsättningen är alltså ingalunda att man skall anpassa sig och passivt acceptera den högre inflationstakt som vi nu kommit in i, utan att denna skall dämpas i förhållande till nuläget. Om vi lyckas med detta skulle vi också få en utveckling som ligger i linje med den som långtidsutredningen har förutsatt. Det betyder att vi i stort sett skall vara i balans i förhållande till omvärlden. Vi har inte vågat inteckna några vinster genom att våra exportvarupriser stiger snabbare än omvärldens, utan vi har sagt att om vi ligger på samma relativa prisutveckling som omvärlden, kräver det att vi, för att uppnå balans år 1980, avsätter en del av vår reala resurstillväxt till en förbättring av vår externa balans. Vi har alltså inte velat räkna med en internationell upplåning som ett bestående element i vår ekonomiska politik. Jag noterar alltså att Lars Wohlin och jag ser på den frågan på samma sätt.

I den debatt som vi har haft sedan långtidsutredningen publicerades har det fästs stort avseende vid dagens underskottssituation, d v s att vi i dag har en betydande upplåning och ett underskott i bytesbalansen som uppgår till 6 à 7 mrd kr. Jag skulle vilja hävda att betydelsen av detta underskott just i dag måhända något har överdrivits. Anledningen härtill är att vår stabiliseringspolitik har inriktats på att stimulera lageruppbbyggnad, vilket innebär att vi nu inom exportindustrin har en s a s potentiell valuta-reserv liggande. Sedan kan man diskutera i vilken utsträckning inkurans och lagerskador kommer att

göra sig gällande. Men vi måste ändå räkna med att en betydande del av dessa lager utgör en potentiell valutareserv.

Vad vi i långtidsutredningen i första hand velat diskutera är att tjänste- och transfereringsbalansen starkt försämrats i vår ekonomi. En anledning härtill är att vår ställning på de internationella fraktmarknaderna successivt blir svagare och svagare. Det beror bl a på ett mycket aktivt agerande från de sk statshandelsländerna, som tar betydande marknader inte bara från oss utan även från en rad andra sjöfartsnationer. Det beror också på en försvagning i den sk tjänstebalansen i övrigt. Det innebär t ex att turistnettot fortsätter att försämrats, men även att den sk teknologibalansen förutses ge allt större underskott. Man skulle kunna ägna en hel sådan här konferens åt att diskutera vad det kan bero på och huruvida det är rationellt att vi har det på det viset. Vi har emellertid anledning att räkna med en fortsatt försämring därvidlag. Dessutom har vi de växande anspråken från vår u-hjälp. Vi har ansett att detta måste täckas in genom en ökande export. De faktorer som betyder mest för bytesbalansen under 1976 är de här sist uppräknade faktorerna, alltså tjänste- och transferingsbalansens försvagning. Denna betyder mer än den underskottssituation som vi just nu befinner oss i. Men på det ena eller andra sättet måste bägge dessa saker täckas in. Det är summan av dessa krav som gör att vi måste räkna med att satsa en viss del av vår framtida tillväxt på ett återställande av denna bytesbalans.

Lars Wohlin:

Carl Johan Åberg har helt rätt. Det är med vårt antagande om en 6-procentig inflation som priset blir 16:50. Om den internationella inflationen blir 3 %, hamnar man på mellan 13 och 14 dollar.

Bengt-Christer Ysander:

När det gäller omvärldens reaktioner och beteenden kan naturligtvis många olika bedömningar göras sig

gällande. Det är kanske inte helt onaturligt att en representant för finansdepartementet visar större tilltro till handlingskraften och möjligheterna till framgång när det gäller stabiliseringspolitiken i omvärlden än vad en representant för Industriförbundet gör.

Vi kan då gå vidare och diskutera vad vi skall göra med den del av resurserna som blir kvar när man avsatt den nödvändiga delen för förstärkning av bytesbalansen. Den strategiska frågan blir då hur mycket man skall anse sig ha råd att satsa på den privata konsumtionen. När man bestämt det, kan man betrakta den offentliga konsumtionen som en restfaktor som tar hand om det utrymme som blir över. Som vi hörde har både långtidsutredningen och industriförbundsutredningen arbetat med profilerade alternativ som skiljer sig just i fråga om prioriteringen av privat kontra offentlig konsumtion. Vad man kan fråga sig är naturligtvis hur långt det är rimligt och politiskt möjligt att åstadkomma återhållsamhet när det gäller den privata konsumtionen med hänsyn till vad löntagarorganisationernas minimikrav både i fråga om generella standardförbättringar och i fråga om fortsatta låglönesatsningar kan väntas implicera som en lägsta möjliga takt för den privata konsumtionsökningen. Handlar det om 2 %, som är den minimisiffra som anges i det ena alternativet, eller handlar det om 3 % eller mera? Blir det i det senare fallet tillräckligt mycket kvar för att undvika en social nedrustning av den offentliga sektorn?

Vilket slag av privat konsumtion är det som bör öka? Även här kan ju statsmakterna påverka konsumtionsinriktningen, t ex genom bostadspolitiken. Det är alltså inte bara fråga om storleken på den privata konsumtionsökningen, utan det är också fråga om vilken inriktning man i framtiden bör ge detta begränsade utrymme för privat konsumtionsökning.

Lars Wohlin:

Jag vill börja med att tala om vad den offentliga sektorn innehåller. Det är offentliga tjänster som

ställs gratis eller praktiskt taget gratis till konsumenternas förfogande. Det finns en stor sektor som räknas som privat konsumtion men som egentligen är av halvoffentlig karaktär. De kollektiva resorna i Stockholm är privat konsumtion, men kostnaderna för dessa subventioneras till 50 %. Vidare innehåller bostadspolitikerna mycket stora offentliga subventioner. Detsamma gäller tandläkartjänster och liknande. Livsmedelssubventionerna är ytterligare ett exempel. Allt detta kan räknas som privat konsumtion, och de bidrag som staten ger till dessa områden räknas som transfereringar till företagssektorn eller till hushållen. Det är alltså inte så enkelt att säga vad som är privat och vad som är offentlig konsumtion. Man kan heller inte säga att privat konsumtion är någonting som konsumenterna gör vad de vill med, utan staten har ett betydande inflytande över fördelningen av den privata konsumtionen. Detta inflytande har tilltagit

Sedan tycker jag även att man kan göra den reflektionen att diskussionen om avvägningen mellan offentlig och privat konsumtion är något stereotyp. Det avgörande är nämligen på vilken typ av offentlig konsumtion man vill satsa. Om man förde fram förslaget att all offentlig konsumtionsökning skulle läggas på försvaret, skulle vi få många fler anhängare av en ökad satsning på den privata konsumtionen än om man ville satsa på t ex socialvård och sjukvård.

Frågan gäller också var produktionen av offentliga tjänster skall ligga. Är det alldeles säkert att produktionen av alla sjukvårdstjänster, utbildningstjänster, barnomsorgstjänster o s v skall ligga på en offentlig sektor, eller skall den produktionen kunna ske även på den privata tjänstesektorn? Det är här många synpunkter som bryter sig, och jag tycker att diskussionen har blivit alltför forenkla

Jag vill därefter peka på ett särskilt konsumtionsområde. Det gäller bostadsefterfrågan. Om jag fattat långtidsutredningen rätt, arbetar man i båda alternativen med en ökning av bostadsinvesteringarna med

2 % om året. Det är svårt att exakt precisera hur mycket bostadsinvesteringarna bör växa – det beror på avgången av gamla bostäder o s v. Men vi anser att det är alldeles uppenbart att bostadsefterfrågan blir högre om den privata konsumtionsökningen blir 3 % än om den stannar vid 2 %. Det leder till helt olika investeringsbehov, om man inte skall öka bristen eller överskottet i efterfrågan. På den punkten vill vi alltså differentiera dessa alternativ. Det slår rätt mycket på investeringstakten i samhället.

Bengi-Christers Ysander:

Även om man bortser från frågan om fördelningen mellan offentlig och privat konsumtion, finns det alltså fortfarande en hel del frågor som det är möjligt att objektivt diskutera, nämligen frågan om vad som kan vara rimligt och möjligt ur politisk synpunkt och även frågan om styrmöjligheterna inom den privata konsumtionsökningen. Lars Wohlin tog som ett exempel bostadsområdet.

Jag vill fråga Carl Johan Åberg i vilken mån ni själva betraktar de alternativ ni presenterar som rimliga, eller om de profilerade alternativen främst skall fylla en pedagogisk uppgift när det gäller att visa vilka drastiska krav på återhållsamhet som kan komma att ställas i framtiden. Vill ni betrakta kalkylerna som en bedömning av vad som kan tänkas vara möjligt att åstadkomma?

Carl Johan Åberg:

Vi måste hävda att de alternativ som vi räknat med i och för sig skulle kunna vara möjliga att genomföra. Eljest skulle vi inte ha gjort en beräkning. Å andra sidan kan jag gärna hålla med dig om att de framstår som relativt extrema. En 2-procentig ökning av den privata konsumtionen per år fram till 1980 är mycket litet, särskilt mot bakgrunden av de inteckningar i det privata konsumtionsutrymmet som redan gjorts för pensionärerna. I det andra alternativet, där den offentliga konsumtionen skulle få öka med 1,5 % om året, är det också fråga om en mycket liten ökning.

Det finns de som hävdar att vi i långtidsutredningen varit inkonsekventa, eftersom vi också har sagt att de redan gjorda åtagandena på den offentliga sidan svarar för en ökning på 1,8 % om året. Det ligger alltså över det alternativ som är snålt mot hävda att nästan alla statliga och kommunala åtaganden i viss mening kan omprövas. Även om de politiska svårigheterna härvidlag är mycket stora, måste man givetvis i ett kritiskt läge kunna ompröva sina åtaganden. Därför har vi ändå funnit det vara motiverat att framlägga detta alternativ. Det här är en ingaffling av två ytterlighetssituationer. En relativt ofta citerad mening i långtidsutredningen går ut på att den sannolika utvecklingen förmodligen kommer att ligga någonstans mitt emellan dessa båda alternativ.

Bengt-Christer Ysander:

En fråga som har nära samband med det vi nu diskuterat är vilka medel man kan tänka sig använda för att åstadkomma den här åtstramningen av den inhemska förbrukningen. Det krävs en mycket kraftig sådan åtstramning. Det kommer troligen att bli nödvändigt att man drar in mera medel till den offentliga sektorn via skattesystemet. Det kommer av flera anledningar att behövas ökade skatter. Även om den offentliga sektorns andel av BNP volymmässigt skulle krympa, vilket den gör i flera av de alternativ långtidsutredningen räknat fram, kommer den offentliga sektorn ändå kostnadsmässigt att ta en ökad andel på grund av att den är så arbetsintensiv. Dessutom krävs en finanspolitisk åtstramning. Vi måste pressa ned det finansiella underskottet i statens verksamhet. Allt detta medför krav på en ökad skatteelasticitet; skatterna kommer att stiga i ännu snabbare takt i förhållande till BNP-ökningen och inkomstökningen. Om därtill läggs en förutsatt fortsatt inkomstutjämning, måste det rimligtvis innebära ökade marginalsatser för de stora löntagargrupperna med alla problem det för med sig. Detta sker alltså trots att man utgått från en ganska optimistisk

skattning i fråga om hushållssparandet, som i huvudalternativet antas ligga kvar på den mycket höga nivå som uppnåtts under senare år.

En fråga som man kan ställa är huruvida det är möjligt att få igenom den typ av skattehöjningar som krävs. Och vad händer om man inte lyckas eller om hushållssparandet snabbare skulle återgå till en normalt lägre nivå? Vad skall man då göra? Vilken typ av sparstimulerande åtgärder kan tänkas vara ett substitut för skattehöjningar? Eller vilken typ av nedpressning av löneandelen kan användas för att åstadkomma samma resultat? Vad är realistiskt och vad finns det för alternativ för den händelse de speciella förutsättningar som kalkylerna bygger på inte skulle uppfyllas?

Lars Wohlin:

Jag vill anknyta till den första frågan om fördelningen av resursutrymmet mellan offentlig och privat konsumtion. Var är motståndet hårdast mot att slå av på ökningstakten? Det är inte sannolikt att konsumenterna skulle acceptera att gå ned under en 2-procentig ökning av den privata konsumtionen, säger Carl Johan Åberg, och det kan jag naturligtvis hålla med om. Men man kan kanske anta att den sannolika utvecklingen blir att de båda sektorerna ökar i ungefär samma takt, d v s att både den privata och den offentliga konsumtionen ökar med ca 2,5 % per år. Det är svårt att säga var den politiska balanspunkten ligger. Det har naturligtvis att göra med möjligheterna att öka skatterna. Villigheten att acceptera en ökning av skatterna kan endast åstadkommas genom att det skapas en opinion för ökning av den offentliga konsumtionen. I det utvecklingsalternativ, där den privata konsumtionen ökar med 2 %, har vi beräknat att löntagarnas reala inkomster stiger med 1,8 % vid en oförändrad sparkvot – eftersom pensionärerna, så som Carl Johan Åberg påpekade, har en snabbare standardstegring, blir det mindre över till löntagarna. Om alltså löntagarnas reala disponibla inkomster efter skatt stiger med

1,8 % per år, så kommer en mycket stor del av dessa via transfereringar av olika slag – bostadstransfereringar, sjukpenning o s v. Dessa transfereringar svarar för ungefär 0,8 procentenheter av tillväxttakten i reala disponibla inkomster efter skatt. Det kvarstår alltså att man via löneförhandlingar kan få ut en real disponibel inkomstökning efter skatt på högst 1 % i ett offentligtexpansivt alternativ. Det tycker nog löneförhandlarna är för litet för att de skall klara av sina inkomstutjämningsambitioner. Det finns i detta alternativ inte heller utrymme för några Haga III-uppgörelser om nominella skattesänkningar, utan man måste ligga kvar ungefär på de skatteregler som vi har för år 1976. Det tror vi kommer att medföra svårigheter i avtalsförhandlingarna – dessa har tidigare underlättats genom statens ingripande. Det står i långtidsutredningen att man får söka nya grepp för att klara den här problematiken och att det skall komma förslag härom i vår. Jag förstår att Carl Johan Åberg drar sig för att avslöja vad ett sådant förslag kan innehålla, men en allmän diskussion kan ändå ge en viss vägledning.

Carl Johan Åberg:

Våra möjligheter att expandera den offentliga sektorn i ett medellångt perspektiv med vad det för med sig i fråga om ökad skattebelastning kommer till syvende og sist ned till frågan hur pass angelägna de behov bedöms vara som den offentliga sektorn skall tillgodose. Jag är i det avseendet optimist. Om vi i vårt land har en politisk process som skall avspegla människornas politiska värderingar, tror jag att vi kan landa relativt rimligt i den här frågan. Om människorna anser att behovet av den gemensamma sektorns tjänster är viktigt, så kommer man så småningom att vara beredd att ta de skattemässiga konsekvenserna. Vice versa kan man säga att om människorna inte är beredda att acceptera de skattemässiga konsekvenserna, har de därigenom också visat att behovet av en snabb expansion av den offentliga sektorn inte är så starkt kant utan att behovet av att

stärka den privata sektorn är större. Jag tror alltså på en relativt harmonisk upplösning av detta dilemma. Det kan kanske försvåras på grund av att 1970-talets första del i det här avseendet har varit en parentes, i den meningen att det var då vi tog steget från en i stort sett balanserad totalbudget inom den statliga sektorn – låt vara med fluktuationer uppåt och nedåt – till den nuvarande situationen med ett underskott på 10 å 12 mrd. Det innebär att vi finansierat 10 å 12 mrd statlig utgiftsexpansion genom upplåning och icke genom skatteökning. Detta har otvivelaktigt underlättat den offentliga sektorns expansion under dessa år. Om väljarna tror att vi kan fortsätta med en sådan utveckling, kommer vi framöver att befinna oss i ett dilemma. Men jag tror att människorna i det avseendet tänker sunt och inte är förvirrade av ibland alltför sofistikerade nationalekonomiska lärdomar. De inser att man på längre sikt måste finansiera en offentlig sektors verksamhet på annat sätt än genom upplåning. Då finns det också respons för ett resonemang på den punkten

Lars Wohlin:

Skatterna måste ökas för att man skall klara den offentliga konsumtionen och även för att klara de transfereringar som sker i ekonomin. Om det totala sparandet är så stort att det svarar mot de totala investeringarna i ett jämviktsläge i bytesbalansen behöver staten inte öka skatterna så mycket. Här finns en politisk avvägningsfråga: Kan staten genom att stimulera hushållssparandet slippa höja skatterna så mycket? En annan väg är att man accepterar en långsammare löneutveckling i företagssektorn. I så fall ökar företagssparandet, och då behöver inte heller skatterna höjas så mycket. Om den snabba industriexpansionen med en hög export skall kunna uppnås, måste man tanka sig en nedgång i löneandelen. I annat fall kommer industrin inte att ha några möjligheter att finansiera den kraftiga investeringsökning som behövs. Ett alternativ till detta är att via

staten transferera tillbaka pengar till företagssektorn genom investeringsbidrag eller andra satsningar. Här bryter sig två vägar att åstadkomma denna industriexpansion: den kan ske med generella ekonomiska medel med sänkt skatteandel och allmän lönsamhetsförbättring eller genom en oförändrat hög eller stigande löneandel och en återtransferering från staten till industrin av pengar. Bakom denna diskussion ligger naturligtvis också frågan huruvida vi skall ha en generell eller selektiv ekonomisk politik för industriexpansionen. Det har i sin tur betydelse för vad man tror om produktivitetsutvecklingen i industrin.

Carl Johan Åberg:

Jag får utöva ett visst våld mot mig själv för att inte ta upp det som Lars Wohlin nu senast berörde – tiden räcker inte till för det.

Jag vill i stället sluta med att säga att jag tror att Sparbanksföreningen måhända hade andra förväntningar på den här debatten än vad som faktiskt kom utspela sig. Jag tror att man hade väntat sig större motsättningar mellan Industriens Utredningsinstituts representant och finansdepartementets. Å andra sidan hoppas jag att auditoriet uppskattar den saklighet med vilken den här debatten förts. Det innebär att vi – trots att vi representerar olika samhällsintressen – har en grundläggande likhet i uppfattningen om den svenska ekonomins problem. Att man sedan hamnar på olika lösningar är nog ofrånkomligt. Jag kan emellertid som representant för min avdelning på finansdepartementet säga att jag uppskattar den *homogenitet* som vi lyckats uppnå när det gäller synen på den svenska ekonomins grundläggande problem. Det tror jag är en mycket konstruktiv utgångspunkt för det som därefter bör diskuteras, nämligen hur dessa problem skall lösas.

Bengt-Christer Ysander:

Jag vet inte om debatten har lärt åhörarna så mycket om hur det *kommer att* gå. Men ni har definitivt fått

några exempel på hur det *kan* gå. Troligen kommer det i verkligheten att gå på ett helt annat sätt. Frågan om hur man skall kunna skapa beredskap för allt som kan hända är ett tema för en annan diskussion.

Vi har kanske inte fått så mycket direkta meningsmotsättningar, men vi har fått alternativa belysningar av en rad centrala frågor. På en punkt är man emellertid enig, och det gäller ett tema som ligger den här konferensen mycket nära, nämligen att det krävs ett stort mått av sparsamhet och återhållsamhet, både privat och via skattsedeln, för att vi skall komma över de närmaste åren med bevarad ekonomisk handlingsfrihet.

Med denna kongeniala tanke får vi tacka och sätta punkt för debatten.